

Sprawozdanie
z prac komisji problemowej powołanej przez
Zarząd Główny Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich
w celu zbadania sprawy zarzutów o niemetodyczne prowadzenie badań wykopaliskowych
na stan. 17 w Ustowie gm. Kołbaskowo

I. Powołanie Komisji i przebieg jej prac

W związku z docierającymi z różnych stron do Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich informacjami o nieprawidłowościach do jakich doszło w trakcie prowadzenia ratowniczych prac wykopaliskowych w Ustowie gm. Kołbaskowo, stan. 17 (AZP 31-05/53), Zarząd Główny Stowarzyszenia na posiedzeniu w dniu 19 stycznia 2018 r. w Łodzi podjął uchwałę w sprawie utworzenia odpowiedniej doraźnej komisji problemowej (dalej: Komisja), a na jej członków powołał sześć osób. Są to:

- dr hab. Tadeusz Baranowski (Instytut Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie)
- dr Agnieszka Matuszewska (Katedra Archeologii Uniwersytetu Szczecińskiego)
- dr Jarosław Sobieraj (Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie)
- dr hab. Maciej Trzeciński prof. UW (Katedra Kryminalistyki Uniwersytetu Wrocławskiego)
- mgr Piotr Wawrzyniak (Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska mgr Alina Jaszewska w Zielonej Górze, Oddział w Poznaniu)
- dr hab. Jacek Wierzbicki prof. UAM (Instytut Archeologii UAM w Poznaniu)

Zgodnie ze statutem SNAP celami Stowarzyszenia są m.in. działalność na rzecz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, w szczególności archeologicznymi, oraz troska o wysoki poziom etyczny, naukowy i zawodowy członków Stowarzyszenia. Powołanie Komisji było więc jednocześnie realizacją celów statutowych SNAP.

Komisja przystąpiła do pracy niezwłocznie w oparciu o dokumenty przekazane przez mgr. Marcina Dziewanowskiego (co nastąpiło drogą mailową 24 stycznia br.), m.in. jego pisma skierowane do WUOZ w Szczecinie, w których sygnalizował nieprawidłowości do których miało dojść podczas prac na stan. 17 w Ustowie, oraz mgr Hannę Pilcicką-Ciurę, prezesa Oddziału SNAP w Warszawie (tą samą drogą 25 stycznia br.). Zostały one 26 stycznia rozesłane mailem

do członków Komisji. T. Baranowski otrzymał je dopiero 6 lutego, a M. Trzeciński 9 dnia tego miesiąca.

Na pierwszym zebraniu, jakie odbyło się 15 lutego br. w Poznaniu (obecni byli wszyscy członkowie Komisji, poza M. Trzecińskim), Komisja się ukonstytuowała. Na przewodniczącego Komisji wybrano J. Wierzbickiego. W tym samym dniu członkowie Komisji wysłuchali obszernych wyjaśnień M. Dziewanowskiego, ilustrowanych bogatym materiałem fotograficznym, podczas których skonkretyzował on swe zarzuty pod adresem prowadzącego badania na stan. 17 w Ustowie mgr. Marka Dworaczyka, pracownika Ośrodka Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Szczecinie oraz odpowiadał na pytania członków Komisji.

17 lutego br. Komisja otrzymała od M. Dworaczyka przesłane mailem wstępne sprawozdanie z badań na tym stanowisku jego autorstwa z 20 sierpnia 2017 r. oraz wysłane przez niego do WKZ w Szczecinie pismo z 22 września 2017 r., będące próbą odpowiedzi na zarzuty o niemetodyczne prowadzenie tych badań wykopaliskowych. Również 17 lutego br. J. Wierzbicki rozesłał do członków Komisji pierwszą wersję kalendarium wydarzeń związanych z badaniami w Ustowie stan. 17.

18 lutego br. rezygnację z członkostwa w Komisji złożył T. Baranowski argumentując swoją decyzję tym, że właściwszą osobą z Oddziału SNAP w Warszawie w składzie Komisji byłaby H. Pilcicka-Ciura, która bardzo się w tę sprawę zaangażowała. Swoją decyzję podtrzymał w mailu z 23 lutego br., uzasadniając rezygnację konfliktem interesów wynikającym z tego, że — tak samo jak M. Dworaczyk — jest pracownikiem Instytutu Archeologii i Etnologii PAN.

19 lutego Komisja otrzymała z WUOZ w Szczecinie kopie trzech niezwykle ważnych dokumentów: decyzji pozwolenia na badania wykopaliskowe z 1 czerwca 2017 r. oraz dwóch notatek służbowych autorstwa mgr Małgorzaty Sajkowskiej, ówczesnie zajmującej stanowisko głównego specjalisty ds. zabytków archeologicznych w WUOZ, z 12 i 19 września 2017 r. M. Sajkowska — osoba najbardziej w WUOZ kompetentna i dysponująca zapewne wszystkimi dokumentami w przedmiotowej sprawie, od samego początku pracy Komisji była niedostępna, a według informacji otrzymanych 5 kwietnia 2018 r. od pracownic WUOZ w Szczecinie odmówiła nawet kontaktu telefonicznego z przewodniczącym Komisji.

21 lutego Komisja weszła w posiadanie drogą mailową od M. Dworaczyka katalogu obiektów z Ustowa stan. 17 wraz z dużą liczbą fotografii, dokumentujących głównie stropy obiektów podczas eksploracji.

18 maja br. Komisja otrzymała pismo (datowane 11 maja) od mgr Ewy Staneckiej, Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie, wyjaśniające losy poszukiwanych przez Komisję dodatkowych dokumentów. W WUOZ w Szczecinie nie odnaleziono notatki służbowej z wizytacji M. Sajkowskiej na stanowisku w Ustowie 14 lipca 2017 r., ani decyzji pozwalającej M. Dworaczykowi na uzupełnienie badań ratowniczych we wrześniu tegoż roku (nie została ona wydana). W tym samym piśmie wyjaśniono, że w odpowiedzi na prośbę M. Sajkowskiej, wyrażoną w notatce z 19 września ZWKZ zwołał posiedzenie Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków w dniu 30 listopada 2017 r.

21 maja br. przedstawiciele Komisji (P. Wawrzyniak, J. Wierzbicki) spotkali się w Szczecinie z dr hab. Tadeuszem Galińskim prof. IAE PAN z Ośrodka Interdyscyplinarnych Badań Archeologicznych IAiE PAN, który uczestniczył w dwóch wizytacjach M. Sajkowskiej na stanowisku w Ustowie, oraz odrębnie z M. Dworaczykiem (A. Matuszewska, J. Sobieraj, P. Wawrzyniak, J. Wierzbicki), otrzymując obszerne wyjaśnienia od obu tych osób. Po wysłuchaniu M. Dworaczyka doszło do dyskusji, podczas której członkowie Komisji doszli do wniosku, że dysponują już wystarczającą wiedzą, aby przystąpić do sformułowania końcowego stanowiska Komisji w przedmiotowej sprawie, tym bardziej, że brak już obecnie szans na dotarcie do innych dokumentów, które mogłyby jeszcze dodatkowo naświetlić sposób prowadzenia prac wykopaliskowych na stan. 17 w Ustowie.

II. Cele prac Komisji

Podstawowym celem prac Komisji było ustalenie, na ile zgodne z prawdą są przekazane ZG SNAP zarzuty M. Dziwanowskiego (w opinii prof. T. Galińskiego dobrego fachowca i mądrego człowieka), oskarżającego prowadzącego prace wykopaliskowe na stanowisku 17 w Ustowie M. Dworaczyka o liczne nieprawidłowości i zaniedbania. Dotyczyły one takich konkretnych zagadnień, jak:

- pozostawienie niewyeksplorowanych do końca obiektów,
- pozostawienie przy grobach przepalonych kości ludzkich, także w postaci dużych brył spalenizny i kości,
- zbezczeszczenie szczątków ludzkich poprzez wyrzucenie ich z popielnic,

- obecność fragmentów ceramiki (do 8 cm) na hałdach przy wyeksplorowanych obiektach,
- nieoczyszczanie całego terenu po mechanicznym zdjęciu humusu,
- pozostawienie bez weryfikacji wielu przebarwień (zaciemnień lub rozjaśnień), z których wiele było zapewne obiektami nieruchomymi,
- niedostrzeżenie pracowni krzemieniarskich, czytelnych w postaci skupisk odłupków z produkcji późnoneolitycznych siekier,
- pozostawienie nieprzebadanej do końca kamiennej konstrukcji (kurhanu?) z grobem skrzynkowym.

Wszystkie te zastrzeżenia M. Dziewanowski przedstawił w kilku pismach skierowanych do WKZ, podczas posiedzenia Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków 30 listopada 2017 r. oraz przed członkami Komisji w dniu 15 lutego 2018 r.

III. Dyskusja zebranych dokumentów

Już na wstępnym etapie analizy udostępnionych Komisji dokumentów okazało się, że wiele z ww. zarzutów poczynionych przez M. Dziewanowskiego wobec M. Dworaczyka znajduje w nich potwierdzenie. Dobitym tego przykładem są rezultaty wizytacji przeprowadzonej przez M. Sajkowską i T. Galińskiego na stanowisku 12 września 2017 r., a więc prawie miesiąc po oficjalnym zakończeniu badań wykopaliskowych (miało to miejsce 19 sierpnia) przez M. Dworaczyka. W notatce służbowej sporządzonej bezpośrednio po wizytacji M. Sajkowska informuje, że widoczna była tylko mniej więcej połowa badanej powierzchni, gdyż na pozostałej części zalegały hałdy pochodzące z odhumusowywania. W trakcie oględzin na aktualnie odsłoniętym terenie *„zaobserwowano zarówno obiekty do końca nie wyeksplorowane, prawdopodobnie 2–3 nowe obiekty nie uwzględnione w trakcie prac badawczych, oraz ruchomy materiał zabytkowy (fragmenty ceramiki, krzemienie, kości ciałopalne), zalegający nie tylko w przypadku obiektów nie wyeksplorowanych, ale również na odsłoniętej powierzchni stanowiska. Według wyjaśnień złożonych przez pana M. Dworaczyka, jeden z obiektów celowo został nie rozebrany, ponieważ inwestor rozważa uwzględnić niniejszy obiekt do celów ekspozycyjnych”*. I w konsekwencji: *„zobowiązano pana M. Dworaczyka do wyeksplorowania w całości wskazanych i zaznaczonych w terenie obiektów [...], ponadto do ponownego przejścia odsłoniętych pasów wykopów i zebranie z powierzchni zalegający*

ruchomy materiał zabytkowy. Autor badań [...] zobowiązał się wykonać niniejsze zalecenia do dnia 17 września br., jak też przedłożyć urzędowi stosowne wyjaśnienie w przyszłym tygodniu". Jednak podczas kolejnej wizytacji przeprowadzonej przez M. Sajkowską i T. Galińskiego, która odbyła się 18 września „*Stwierdzono, że wykonawca badań nie zastosował się do w/wym. zaleceń (obiekty nie zostały w całości wyeksplorowane, na powierzchni nadal zalegał ruchomy materiał zabytkowy — na tę okoliczność sporządzono dokumentację fotograficzną)*”, jak podaje M. Sajkowska w notatce służbowej z 19 września 2017 r. adresowanej do E. Staneckiej.

W zakończeniu tej notatki służbowej M. Sajkowska napisała: „*mając zastrzeżenia odnośnie rzetelności wykonania terenowych badań archeologicznych na stanowisku Ustowo 17 przez pana mgr M. Dworaczyka, wnoszę o powołanie zewnętrznej komisji odbioru terenowych badań*”. Jednak E. Stanecka takiej komisji nie powołała, a jedynie zwołała posiedzenie Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków, do czego doszło ponad dwa miesiące później, 30 listopada 2017 r.

Do części wymienionych wyżej zarzutów M. Dworaczyk przyznał się we wspomnianym piśmie z 22 września 2017 r., jak również podczas rozmowy z członkami Komisji w dniu 21 maja. Dotyczy to np. nieoczyszczania całego terenu po mechanicznym zdjęciu humusu. Robiono to tylko tam, gdzie stwierdzono obecność obiektów nieruchomych o wyraźnie widocznym ciemnym zabarwieniu, ale to oczyszczanie (często bardzo niestaranne, co widać na zdjęciach dołączonych przez M. Dworaczyka do wstępnego sprawozdania z badań) obejmowało tylko sam strop obiektu wraz z najbliższym otoczeniem nieprzekraczającym ok. 8–10 cm. Prowadzący badania przyznał również, że nie wyeksplorał w całości kręgu kamiennego o średnicy ponad 3 m, w którego wnętrzu znajdował się grób skrzynkowy, który pozostawiono „*w porozumieniu z inwestorem*” (cyt. za pismem z 22 września 2017 r.). Potwierdził też, że po ukończeniu badań „*źródła ruchome (przeżalone kości ludzkie oraz ułamki naczyń glinianych) zalegały przy i w obrębie dziewięciu obiektów [...]. Z każdego z tych obiektów, zgodnie z zaleceniem z dnia 12 września 2017 r., w dniu 13 września 2017 r. zebrano materiał ruchomy*”. To ostatnie stwierdzenie jest nieprawdą, co jak już wspomniano stwierdzili M. Sajkowska i T. Galiński w czasie wizytacji na stanowisku przeprowadzonej 18 września. M. Dworaczyk przyznaje też, że wśród dostrzeżonych przez M. Sajkowską i T. Galińskiego 12 września 2–3 nowych obiektów był co najmniej jeden grób oraz obiekt o nieokreślonej funkcji.

Główną linią obrony M. Dworaczyka jest sugerowanie, że uchybienia do jakich doszło w trakcie badań wykopaliskowych na stanowisku są — przy skali odkryć — niewielkie.

Argument ten powraca zarówno w cytowanym piśmie z 22 września, jak i padał w czasie posiedzenia WROZ 30 listopada 2017 r. Podobnie powtarzany jest przez niego argument, że przyjęte przez niego sposoby postępowania są zgodne z metodyką archeologicznych badań wykopaliskowych, a „*Metodyki tej nauczono mnie jeszcze na pierwszym roku studiów*”. Na forum WROZ „*pan Dworaczyk podkreślił, że na pierwszym roku studiów [...] pan dr Bednarczyk, jeden z lepszych metodyków badań terenowych, uczył go, że należy ściągnąć humus, a następnie zebrać materiał za koparką. Dopuszczalne jest pozostawienie ok. 10% materiału nie zebranego*” (dr Józef Bednarczyk w trakcie rozmowy z J. Wierzbickim w dniu 15 lutego 2018 r. stanowczo zaprzeczył, aby kiedykolwiek wyrażał tego typu opinię przed studentami I roku).

M. Dworaczyk zarzuca w piśmie z 22 września 2017 r. M. Dziewanowskiemu, że ten 28 czerwca 2017 r. bez jego wiedzy i zgody „*penetrował poszczególne, odhumusowane pasy ziemi, na których znajdowały się oznaczone już obiekty archeologiczne*”. Stwierdził też, że „*zachowanie takie nie przystoi archeologowi i uznaję je za niedopuszczalne*”. Całkowicie sprzeczne w treści z tym stwierdzeniem zarzuty bierności i zaniechania przedstawili M. Dziewanowskiemu członkowie Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków podczas posiedzenia 30 listopada 2017 r. Maciej Płotkowiak „*zrobił uwagę, że gdyby pan zgłaszający zastrzeżenia dokumentował wszystko to, co uważa za niezadokumentowane, można by było porównać materiał obu panów*”, a dr Marek Rubnikowicz, przewodniczący Rady, „*zwrócił się do pana Dziewanowskiego z pytaniem dlaczego, skoro widział materiał na powierzchni działki oraz materiał znajdujący się na hałdach [...], nie zabrał tego materiału i nie przyniósł do urzędu konserwatorskiego*”.

Już na samym początku obrad członkowie Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków zostali wprowadzeni w błąd przez Paulinę Kubacką, pracownicę WUOZ w Szczecinie, która naświetlając tematykę poinformowała zebranych, że „*urząd dowiedział się za pośrednictwem Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie, że wykopaliska są źle prowadzone. Donos na to, że prace archeologiczne są prowadzone nieprawidłowo wysłano nie bezpośrednio do konserwatora zabytków w Szczecinie, tylko do Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich Oddział w Warszawie, który poinformował z kolei Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie*”. Jest to niezgodne z prawdą, ponieważ WUOZ był informowany o tych nieprawidłowościach przez M. Dziewanowskiego w co najmniej dwóch pismach, wysłanych przez niego 6 kwietnia 2017 r. (w sprawie badań przeprowadzonych przez M. Dworaczyka na działce 47/34) i 4 lipca tego roku (dot. badań na działce 47/35). Pierwsze z nich wpłynęło do

WUOZ w dniu 7 kwietnia, a drugie 4 lipca, co poświadczają stemple odbiorcze Urzędu. W dalszej części swej wypowiedzi P. Kubacka przyznała, że dopiero po piśmie z NID (z dnia 8 września 2017 r.) *„W reakcji na donos, na miejsce badań pojechała pani Małgorzata Sajkowska”*. Symptomatyczne jest użycie w tym miejscu dwukrotnie słowa donos, mającego zapewne nieprzychylnie nastawić członków Rady do osoby M. Dziewanowskiego.

P. Kubacka próbowała też kilka razy pomniejszyć w oczach członków Rady zaniedbania M. Dworaczyka stwierdzone przez M. Sajkowską podczas obu jej wizyt na stanowisku. Poinformowała zebranych, iż *„wykonawca prac nie zauważył jednego obiektu”* oraz że *„jako archeolog zdaje sobie sprawę, że zabytki mogą leżeć na hałdzie”* podczas gdy w notatkach M. Sajkowskiej jest mowa o *„2–3 nowych obiektach nie uwzględnionych w trakcie prac badawczych”*, a podstawowy zarzut o pozostawienie materiału ruchomego na stanowisku dotyczył nie hałd (przede wszystkim tych utworzonych w efekcie mechanicznego zdejmowania humusu), tylko obszaru wokół obiektów i powierzchni wykopu teoretycznie wolnej od obiektów nieruchomych.

Obrony M. Dworaczyka podjął się także przewodniczący WROZ, M. Rubnikowicz, który *„zauważył, że widział na zdjęciach [wykonanych przez M. Dziewanowskiego — dop. J.W.] wyraźnie wyplukaną powierzchnię po deszczu. Zwrócił uwagę, jako archeolog i metodyk, że w momencie gdy przepłukane zostały powierzchniowe warstwy, ceramiki zawsze znajdzie się dużo. Jest ona wtedy bardziej wyeksponowana. Dodał, że jedna z metod poszukiwania stanowisk metodą powierzchniową polega właśnie na tym, że się chodzi po deszczu [...], bo czytelność obiektu jest wtedy dużo lepsza, a materiał ceramiczny, który jest na powierzchni, jest bardziej wyeksponowany. Stwierdził, że zdjęcia w większości przypadków zostały wykonane już po badaniach. Świadczy o tym przerost roślinności”* (cyt. za protokołem z posiedzenia WROZ). Jest to oczywiście prawda, o ile rzecz dotyczy warstw powierzchniowych, nie można jednak w ten sposób tłumaczyć obecności ceramiki i innych kategorii źródeł ruchomych na powierzchni wykopu po zakończeniu badań (w ten sposób mogą manifestować się nieodkryte obiekty nieruchome), o czym M. Rubnikowicz wiedział, bo sam to w swej wypowiedzi zaznaczył. Przewodniczący Rady równie otwarcie minął się z faktami na zakończenie obrad, kiedy to *„podsumował, że w oparciu o notatki sporządzone przez inspektora urzędu konserwatorskiego oraz pana Galińskiego, którzy byli obecni na stanowisku i nie stwierdzili nieprawidłowości”*. Wystarczy zdanie to skonfrontować z cytowanym już fragmentem drugiej notatki M. Sajkowskiej (z 19 września 2017 r.) *„mając zastrzeżenia*

odnośnie rzetelności wykonania terenowych badań archeologicznych na stanowisku Ustowo 17 przez pana mgr M. Dworaczyka, wnoszę o powołanie zewnętrznej komisji odbioru terenowych badań”.

IV. Ustalenia Komisji

A. Aspekty metodyczne

1. Badania prowadzone były bez należytej staranności – nieprofesjonalnie, wręcz niechlujnie (sformułowania użyte przez T. Galińskiego), przy zastosowaniu uproszczonej w nieuprawniony sposób (wręcz błędnej) metodyki. Przejawiało się to m.in. nieoczyszczaniu ręcznym całej powierzchni wykopu po usunięciu humusu, braku dokumentacji fotograficznej rzutów kolejnych jednostek (pełnych arów lub np. ich ćwiartek), niedokładnej rejestracji materiału ruchomego zalegającego na odsłoniętej powierzchni i uczytelnianiu przez oczyszczanie wyłącznie najbliższego otoczenia eksplorowanych obiektów. Jako obiekty nieruchome wyodrębniano jedynie te struktury, które w sposób absolutnie ewidentny odcinały się kolorystycznie od otoczenia, co doprowadziło do przeoczenia wielu z nich (w liczbie co najmniej równej tej, jaka została podana w notatkach służbowych M. Sajkowskiej).
2. Prowadzący badania poczynił błędne założenia logistyczne. Pomimo wstępnego rozpoznania charakteru stanowiska (pierwszy etap badań M. Dworaczyka na działce 47/34) rażąco niedoszacowany został czas prowadzenia badań w stosunku do powierzchni wykopu i liczebności ekipy pracowników fizycznych (sześciu) i technicznych (jeden, niekiedy tylko dwoje). Presja braku czasu i związany z tym ewidentny pośpiech widoczna jest aż nadto w każdym analizowanym aspekcie. Ponadto kierownik badań realizował równolegle również inne zlecone prace terenowe i nie był przez cały czas prac na stanowisku (M. Dworaczyk twierdzi, że aż do późnych godzin wieczornych sporządzał plany obiektów oraz że pracowano także w soboty i niedziele, ale w takim przypadku jest niemożliwe, że zauważył tylko jedną z wielu wizyt M. Dziewanowskiego na tym stanowisku). Wydaje się, że z uwagi na charakter badanego stanowiska, w tym przede wszystkim licznie odkrytych grobów ciepłopalnych, badacz nie zapanował na rozmiarem prowadzonych badań i w efekcie sytuacja ta go przerosła.

3. Dostępna Komisji dokumentacja powykonawcza jest niewiarygodna i zawiera błędnie sformułowane wnioski. Sprawozdanie wstępne z badań nie spełnia wszystkich wymogów określonych w Rozporządzeniu MKiDN z 22 czerwca 2017 r. „W sprawie prowadzenia prac konserwatorskich...”. Przedstawienie sprawozdania z badań sugeruje ich zakończenie (*„działka nr 47/35 jest zwolniona z rygorów wynikających z ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. Dalsze prace inwestycyjne na jej terenie mogą odbywać się bez nadzoru archeologicznego”* — cyt. sprawozdanie z badań M. Dworaczyka), co w odniesieniu do istnienia obiektów ujawnionych dopiero w trakcie jesiennych inspekcji WUOZ, jak również kuriozalne pozostawienie niewyeksplorowanego do końca grobu skrzynkowego wraz z obstawą w gestii inwestora (*„ma być wyeksponowany przez właściciela terenu [...]. Nie wiadomo jednak czy ostatecznie nie będzie zniszczony”* — cyt. protokół z posiedzenia WROZ), stanowi karygodną nierzetelność.
4. Pozostawione wokół badanych obiektów i na powierzchni wykopu źródła ruchome (ułamki ceramiki, krzemienie, skupiska kości) wskazują, że ich eksploracja mogła zostać nieukończona (również po tegorocznym już uzupełnieniu badań poniechanego wcześniej kręgu kamiennego/kurahnu z grobem skrzynkowym). M. Dworaczyk nie umiał wyjaśnić faktu odnajdowania tych przedmiotów na powierzchni, którą uznał za calec — stanowiąc one zatem mogły pozostałości niedobrej gleby ornej (humusu), relikty nawarstwień kulturowych (o ile takowe występowały) lub pochodziły z niezauważonych i nieprzebadanych obiektów nieruchomych.

B. Ocena działań prowadzącego prace wykopaliskowe

1. Badania zostały przeprowadzone w sposób wysoce niestaranny. Dotyczy to zarówno kwestii metodyki prac terenowych, jak i błędnej oceny przynależności kulturowo-chronologicznej obiektów i związanego z nimi materiału, a także wniosków po formalnym zakończeniu eksploracji stanowiska. We wstępnym sprawozdaniu z 20 sierpnia 2017 r. M. Dworaczyk podaje, że odkrył 332 groby, a w piśmie z 22 września 2017 r. do ZWKZ, że grobów było 340–350. W obu przypadkach datował je na młodszy okres przedrzymski i wiązał z kulturą jastorfską. Dopiero podczas posiedzenia WROZ po raz pierwszy padła informacja, że to groby kultury łużyckiej (a więc zgodnie z

datowaniem tego komentarzyska przez M. Dziewanowskiego w jego wcześniejszych pismach do ZWKZ).

2. Sposób prowadzenia badań wykopaliskowych dyskwalifikuje rzetelność kierownika prac, jednak brak jest dowodów dla uzasadnienia tezy o niszczeniu stanowiska – przynajmniej jako akcie świadomym lub podejmowanym z takim zamiarem. Trudno zakładać złą wolę archeologa, tym niemniej uchybienia są bezdyskusyjne.
3. Trudno znaleźć bezpośrednie uzasadnienie dla zarzutów M. Dziewanowskiego o „bezcieszczenie zwłok”. Z prospekcyj wykonanej przez M. Sajkowską i T. Galińskiego wynika jednak, iż po zakończonych badaniach wraz z innymi źródłami ruchomymi zarejestrowano na powierzchni stanowiska również szczątki ludzkie (przepalone kości), co wskazuje albo na niestaranność podczas prowadzonych eksploracji odkrytych pochówków, albo na fakt nie zakończenia ich eksplorowania. Niezabezpieczenie ludzkich kości w trakcie prowadzenia prac wykopaliskowych lub pozostawienie ich po zakończonych badaniach stoi bez wątplenia w sprzeczności z zasadami bioetyki, a ponadto może rodzić wątpliwości, czy faktycznie nie doszło do naruszenia art. 262 kk (znieważenie zwłok, prochów lub grobu).
4. Za niedopuszczalną można uznać decyzję podjętą samodzielnie przez M. Dworaczyka w sprawie pozostawienia jednego z obiektów (grobu skrzynkowego z obstawą kamienną/kurhanu) bez jego przebadania w porozumieniu z inwestorem, który zadeklarował chęć jego zachowania i ewentualnego późniejszego eksponowania. Z dokumentacji wynika, iż badacz podjął tę istotną z punktu widzenia konserwatorskiego decyzję bez konsultacji z WKZ, jednak to WKZ a nie inwestor decyduje w takich kwestiach.
5. Eksploracja wzmiankowanego obiektu została dokończona dopiero w bieżącym roku, na co M. Dworaczyk jak twierdzi uzyskał zezwolenie WKZ. Sam fakt podjęcia tych badań jest dowodem na błędy popełnione w ubiegłym roku przez prowadzącego prace, który w sprawozdaniu z 20 sierpnia 2017 r. podał ewidentną nieprawdę informując o zakończeniu badań wykopaliskowych, w związku z czym *„działka nr 47/35 jest zwolniona z rygorów wynikających z ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. Dalsze prace inwestycyjne na jej terenie mogą odbywać się bez nadzoru archeologicznego”*. Dowodzi to też błędów ze strony WUOZ, bo przecież M. Sajkowska sprawozdanie to przyjęła, a potem dwukrotnie na tym stanowisku była

we wrześniu, ale pozostawienia kamiennej konstrukcji grobu nie zakwestionowała w żadnej z dwóch swoich notatek służbowych. Badania tego obiektu grobowego można było dokończyć w 2018 r. tylko dlatego, że inwestor jeszcze nie rozpoczął prac budowlanych, do czego miał prawo po oficjalnym zakończeniu prac ratowniczych.

6. Faktem niekwestionowanym jest, iż prowadzący badania M. Dworaczyk pozostawił po zakończeniu badań ruchome źródła archeologiczne zarówno na hałdzie, jak i w obrębie badanych wcześniej obiektów. Potwierdza to przeprowadzona w dniu 12 września 2017 r. inspekcja, w której uczestniczyli M. Sajkowska oraz T. Galiński. W dodatku sam M. Dworaczyk uzasadniał podjętą decyzję o pozostawieniu zabytków faktem, iż były to w większości „*niecharakterystyczne źródła masowe*” (pismo z 21 września 2017 r.). Trudno jest zaakceptować przywołaną argumentację badacza, iż z metodologicznego punktu widzenia dopuszczalne jest pozostawienie masowego materiału na miejscu zakończonych prac.
7. Pomimo nie zachowania podczas eksploracji wykopu należytej staranności obecnie nie jest możliwe podtrzymanie zarzutu o pomijaniu rejestracji i nie wydobywaniu zawartości krzemienic. Dostarczony przez M. Dziewanowskiego materiał ilustracyjny nie daje podstaw do takiej kwalifikacji odnajdowanych na powierzchni wykopu źródeł krzemiennych. Podobnego zdania jest też wizytujący dwukrotnie teren badań T. Galiński, chociaż obie inspekcje miały miejsce dopiero miesiąc po zakończeniu badań, a dostępna do obserwacji była wtedy jedynie mniej więcej połowa odsoniętej powierzchni.

C. Ocena działań ZWKZ

1. Udzielając pozwolenia na badania w Ustawie ZWKZ zrezygnował z możliwości częściowego lub końcowego odbioru tych prac, do czego miał sposobność na podstawie § 19. ust. 6 Rozporządzenia MKiDN z 22 czerwca 2017 r. „W sprawie prowadzenia prac konserwatorskich...”. Nie zawarł też w tym dokumencie wymogu zawiadomienia (na analogicznej zasadzie) o terminie zakończenia badań. Odstąpienie od tych warunków spowodowało, że kierujący badaniami mógł sobie pozwolić na prowadzenie ich w sposób niezgodny z elementarnymi wymogami metodyki. Można było temu zapobiec, gdyby przedstawiciele WKZ zdecydowali się na realizację rutynowych form nadzoru.

2. Dokumentacja konserwatorska z kolejnych wizji lokalnych na stanowisku wydaje się niepełna. Komisja nie otrzymała do swej dyspozycji wszystkich dokumentów, o jakie wносиła (nie istnieją?).
3. Niestety nie doszło do postulowanego przez M. Sajkowską (w notatce służbowej z 19 września 2017 r.) odbioru prac terenowych przez zewnętrzną komisję. Zaniedbano tę możliwość już na etapie wydawania pozwolenia, jednak wobec pojawienia się nowych okoliczności, można je było zmienić w stosownym czasie, jednak nie we wrześniu, kiedy prace zostały już formalnie zakończone, a pozwolenie wygaśło, ale w momencie kiedy do WUOZ dotarły pierwsze sygnały o nieprawidłowościach w badaniach na tym stanowisku.
4. 31 sierpnia 2017 r. wygasła ważność decyzji ZWKZ nr 838/2017 zezwalającej na prowadzenie ratowniczych badań wykopaliskowych na stan. 17 w Ustowie na działce 47/37. Jednak gdy 12 września tego roku M. Dworaczyk zobligowany został ustnie przez M. Sajkowską „do wyeksplorowania w całości wskazanych i zaznaczonych w terenie obiektów”, żadna nowa formalna decyzja zezwalająca na dokończenie badań nie została wydana.
5. Posiedzenie Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków (30 listopada 2017 r.), zwołane w miejsce komisji odbioru badań terenowych, miało kuriozalny przebieg, a końcowy wniosek Rady (*„Wszyscy obecni członkowie Rady jednogłośnie uznali, że na podstawie przedstawionego przez obu panów materiału nie można z całą pewnością stwierdzić, że badania zostały przeprowadzone niemethodyczne”*) stoi w wyraźnej sprzeczności do wcześniejszych ustaleń i dokumentów z inspekcji przedstawicieli WUOZ (M. Sajkowska, T. Galiński) na stanowisku w Ustowie. Analiza „Wyciągu z protokołu posiedzenia Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków w dniu 30 listopada 2017 r.” wyraźnie wskazuje, że za manipulacją tą stoją głównie dwie osoby: pracownica WUOZ P. Kubacka oraz przewodniczący Rady M. Rubnikowicz.

V. Konkluzje końcowe

Członkowie Komisji w trakcie swej pracy, w świetle przeanalizowanych dokumentów i rozmów z zainteresowanymi osobami, doszli do wniosku, że większość z zarzutów sformułowanych przez M. Dziewanowskiego w sprawie licznych nieprawidłowości i zaniedbań do jakich doszło podczas badań wykopaliskowych na stan. 17 w Ustowie potwierdziła się. W związku z tym Komisja wnioskuje o przekazanie niniejszego sprawozdania Prokuraturze Rejonowej Szczecin-Zachód, do której już w grudniu 2017 r. zostały przesłane przez ZWKZ w Szczecinie pisma M. Dziewanowskiego, w których informował ZWKZ o stwierdzonych przez siebie przestępstwach, dokonanych na stanowiskach archeologicznych w gminach Dobra i Kołbaskowo.

Poznań, dn. 30 maja 2018 roku

za Komisję ZG SNAP
przewodniczący

dr hab. Jacek Wierzbicki prof. UAM

Załączniki:

- 1) Kalendarium wydarzeń związanych z badaniami na stanowisku 17 w Ustowie.
- 2) Kalendarium prac komisji ZG SNAP.
- 3) Spis dokumentów i materiałów fotograficznych zebranych przez Komisję i umieszczonych na płycie CD.
- 4) Płyta CD.

Załącznik 1

Kalendarium wydarzeń związanych z badaniami na stanowisku 17 w Ustowie

Data	Wydarzenia na stanowisku	Korespondencja i dokumenty
2017		
14 (wpłynęło 17) lutego	odhumusowywanie terenu na działce nr 47/34	Pismo M. Dziewanowskiego do ZWKZ powiadamiające o odhumusowywaniu terenu na działce 47/11 (numer nieaktualny) bez nadzoru archeologicznego i niszczeniu cmentarzyska kultury łużyckiej (4 groby z IV EB) oraz osady (7 obiektów) wczesnośredniowiecznej (XII–XIII w.)
16 marca		ZWKZ wydaje decyzję nr 342/2017 w sprawie określenia zakresu niezbędnych badań archeologicznych
marzec	M. Dworaczyk kieruje pracami badaniami ratowniczymi na działce 47/34 i fragmentarycznie w części północnej działki 47/35	
6 (7) kwietnia		Pismo M. Dziewanowskiego do ZWKZ powiadamiające o błędach popełnionych przez M. Dworaczyka w czasie zakończonych już badań ratowniczych, m.in.: <ul style="list-style-type: none"> • niedokopane obiekty • pozostawione przy grobach przepalone kości • fragmenty ceramiki (do 8 cm) na hałdach przy wyeksploatowanych obiektach • wiele niezwyfikowanych przebarwień (zaciemnień lub rozjaśnień)
4 (5) maja		D. Bońkowski składa wniosek o wydanie pozwolenia na prowadzenie badań archeologicznych na działce 47/35
1 czerwca		WKZ wydaje decyzję nr 838/2017 w sprawie ratowniczych badań wykopaliskowych na działce 47/35 i określa warunki zobowiązujące wykonawcę prac do m.in.: „odhumusowania powierzchni działki sprzętem mechanicznym pod bezpośrednim nadzorem archeologa, a w przypadku zarejestrowania w trakcie odhumusowania obiektów archeologicznych i warstw kulturowych [...], należy dalsze prace wykonywać ręcznie”
7 czerwca	rozpoczęcie badań wykopaliskowych w obrębie działki 47/35	
28 czerwca	M. Dworaczyk fotografuje ok. godz. 19 M. Dziewanowskiego „penetrującego” odhumusowane pasy ziemi „bez wiedzy i zgody prowadzącego”	
4 (4) lipca	badania na działce 47/35	Pismo M. Dziewanowskiego do ZWKZ , w którym podnosi generalnie te same zarzuty, ale też informuje o obecności obiektów neolitycznych i domaga się formalnych odbiorów odhumusowanego i przebadanego terenu przed jego zasypaniem przez przesuwane hałdy

Data	Wydarzenia na stanowisku	Korespondencja i dokumenty
14 lipca	M. Dworaczyk podaje (w piśmie z 22 września), że tego dnia była inspekcja z WUOZ („pani inspektor ds. archeologicznych” — według jego ustnych wyjaśnień był to M. Sajkowska), wskutek pisma od M. Dziewanowskiego (brak notatki M. Sajkowskiej z tej wizytacji)	
2–24 lipca	M. Dziewanowski fotografuje obszar stanowiska (działka 47/35) w czasie trwających badań wykopaliskowych	
19 sierpnia	zakończenie badań wykopaliskowych w obrębie działki 47/35	
20 (21) sierpnia		M. Dworaczyk składa wstępne sprawozdanie z badań , w którym podaje, że mechanicznie odhumusowano obszar ok. 2,5 ha, a „ <i>miejscami jedynie ręcznie doczyszczano odsłonięte powierzchnie</i> ”; odkryto 439 obiektów (46 z OWŚ i 393 k. jastorfskiej, w tym 332 groby, 46 bruków i 16 jam), znajdując m.in. 16 przedmiotów z brązu
31 sierpnia		wygaśa ważność decyzji WKZ w sprawie ratowniczych badań wykopaliskowych na działce 47/37
8 września	M. Dziewanowski fotografuje obszar stanowiska już po zakończeniu badań	H. Pilcicka-Ciura wysłała maila do Marcina Sabacińskiego (NID) informując o potrzebie wysłania pilnej kontroli na stanowisko w Ustowie
8 (11) września		Bartosz Skaldawski (NID) wysłał pismo do ZWKZ z prośbą o „pilną interwencję”
11 września		WUOZ informuje M. Dworaczyka o wplynięciu pisma (z NID) informującego o niewyeksplorowanych obiektach
12 września	inspekcja w składzie: M. Sajkowska, T. Galiński, M. Dworaczyk i T. Majewski (przedstawiciel inwestora) dostrzega dwa/trzy niezauważone nowe obiekty oraz materiał ruchomy zalegający na odsłoniętych powierzchniach	M. Sajkowska sporządza notatkę służbową z oględzin w terenie , zauważono: <ul style="list-style-type: none"> • dostępny do oględzin był tylko co drugi pas o szerokości ok. 10 m, • obiekty niedokopane, • 2–3 nowe obiekty, • materiał ruchomy zalegający przy i w obrębie niektórych wyeksplorowanych obiektów oraz również na odsłoniętej powierzchni. M. Dworaczyk zobowiązał się wykonać zalecenia do 17 września
13–16 lub 16–19 września	M. Dworaczyk oświadcza, że źródła ruchome zalegały przy i w obrębie 9 obiektów, a dwa nowe zainwentaryzował oraz że wykonał zalecenia (poprawki) w terminie 13–16 września (wg protokołu z posiedzenia WROZ miało to miejsce 16–19 września)	
16 września	M. Dworaczyk zaobserwował nad stanowiskiem drona	

Data	Wydarzenia na stanowisku	Korespondencja i dokumenty
17 września	M. Dziewanowski fotografuje obszar stanowiska po wizytacji przez komisję WUOZ	
18 września	inspekcja w składzie: M. Sajkowska i T. Galiński stwierdza, że M. Dworaczyk nie wykonał zaleceń z 12 września	
19 września		M. Sajkowska sporządza notatkę służbową , w której informuje, że M. Dworaczyk nie wykonał zaleceń z 12 września wobec czego wnosi o powołanie zewnętrznej komisji odbioru badań terenowych
22 września		M. Dworaczyk „w związku z pojawieniem się zastrzeżeń dotyczących poprawnego wykonania badań” wysłał pismo do ZWKZ , w którym podaje w większości te same dane, co w sprawozdaniu z 20 sierpnia, np. że „ <i>miejscami jedynie ręcznie doczyszczano odsłonięte powierzchnie</i> ”; odkryto 439 obiektów (46 z OWŚ i 393 k. jastorfskiej, ale liczba grobów wzrasta z 332 do ok. 340–350), ale też informuje, że „ <i>W części jedynie poddano eksploracji krąg kamienny o średnicy ponad 3 m [...]. Obiekt ten zdecydowano się pozostawić w całości ze względu na jego walory ekspozycyjne [...]. W porozumieniu z inwestorem ustalono, że zostanie on wyeksponowany</i> ”
13 października	M. Dziewanowski fotografuje obszar stanowiska i obiekty niezauważone przez M. Dworaczyka	
19 października		H. Piłcicka-Ciura wysłała pismo do Katarzyny Zalaśńskiej (Dep. Ochrony Zabytków MKiDN) z prośbą o interwencję i wyjaśnienia
30 listopada		Posiedzenie Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków w Szczecinie, zwołane w odpowiedzi na prośbę M. Sajkowskiej o powołanie zewnętrznej komisji, zawartą w notatce z 19.09.2017.
3 grudnia		M. Dziewanowski wysłał pismo do SNAP w Szczecinie z prośbą o zorganizowanie „kryzysowego spotkania” Oddziału w Szczecinie
20 grudnia		ZWKZ wysłał M. Dziewanowskiemu wyciąg z protokołu z posiedzenia WROZ
2018		
12 stycznia		Pismo SNAP Oddział w Szczecinie do ZWKZ
17 stycznia		List Tomasza Wolendera (ZWKZ) do SNAP w Szczecinie informujący, że ZWKZ nie wie o żadnych przestępstwach, ale pisma M. Dziewanowskiego przesłał do Prokuratury Rejonowej Szczecin-Zachód
19 lutego		minął 6-miesięczny termin wyznaczony w pozwoleniu na badania na przekazanie WUOZ kompletu dokumentacji , wykazu materiałów zabytkowych wraz z materiałem zbytkowym
?	M. Dworaczyk dokończył eksplorację pozostawionego obiektu kamiennego (grobu skrzynkowego w obstawie kolistej/kurhanu)	

Załącznik 2

Kalendarium prac komisji SNAP

19 stycznia	Zarząd Główny SNAP powołał komisję do wyjaśnienia sprawy badań w Ustowie gm. Kołbaskowo
24 stycznia	M. Dziewanowski przesyła materiały , które były w jego posiadaniu
25 stycznia	H. Pilcicka-Ciura przesyła dokumenty będące w dyspozycji Oddziału SNAP w Warszawie
26 stycznia	dokumenty rozesłane do członków Komisji
6 lutego	wszystkie dokumenty otrzymuje dr hab. T. Baranowski
9 lutego	wszystkie dokumenty otrzymuje dr hab. M. Trzcіński
15 lutego	pierwsze zebranie Komisji (w Poznaniu), na którym wybrano przewodniczącego (J. Wierzbicki) i wysłuchano wyjaśnień M. Dziewanowskiego ; obecni byli wszyscy członkowie Komisji poza M. Trzcіńskim
17 lutego	M. Dworaczyk przekazał wstępne sprawozdanie z badań (z 20 sierpnia 2017) i swoje pismo do ZWKZ w Szczecinie (z 22 września 2017) członkowie Komisji otrzymali sporządzone przez J. Wierzbickiego kalendarium wydarzeń wokół badań w Ustowie
18 lutego	T. Baranowski składa rezygnację z członkostwa w Komisji
19 lutego	Komisja otrzymała 3 dokumenty z WUOZ w Szczecinie: <ul style="list-style-type: none"> • decyzja pozwolenia na badania wykopaliskowe • notatka służbowa M. Sajkowskiej z 12 września • notatka służbowa M. Sajkowskiej z 19 września
21 lutego	Komisja otrzymała dokumentację fotograficzną wysłaną 19 lutego przez M. Dworaczyka Komisja otrzymała informację, że M. Sajkowska przebywa urlopie do końca lutego
23 lutego	T. Baranowski składa ostateczną rezygnację z członkostwa w komisji
28 lutego	M. Trzcіński przesłał swoje „wstępne spostrzeżenia”
2 marca	Komisja otrzymała informację, że M. Sajkowska po urlopie nie wróciła do pracy i prawdopodobnie przeszła lub przejdzie na emeryturę
6 marca	zastępująca Sajkowską nowa pracownica WUOZ – A. Kowalówka – nie znalazła interesujących Komisję materiałów (w tym: notatki służbowej z inspekcji na stanowisku 14 lipca; zezwolenia na badania „poprawkowe” w dniach 13–16/19 września)
20 marca	A. Kowalówka nadal nie dotarła do materiałów o stanowisku w Ustowie, ale poinformowała, że M. Sajkowska ma wrócić do pracy od kwietnia , przynajmniej na jakąś część etatu
4–5 kwietnia	zerwaniu kontaktów telefonicznych z A. Kowalówką wskutek oskarżenia J. Wierzbickiego przez pracownice WUOZ o wyciąganie prywatnych informacji o urlopiach i zatrudnieniu pracowników WUOZ; M. Sajkowska odmówiła kontaktu telefonicznego z J. Wierzbickim
10 kwietnia	J. Wierzbicki wysłał pismo do ZWKZ z pytaniem o brakujące dokumenty
16 maja	J. Wierzbicki wysłał pismo do ZWKZ z ponagleniem
18 (11) maja	Komisja otrzymała pismo od ZWKZ (datowane 11 maja) wyjaśniające, że nie odnaleziono notatki służbowej z 14 lipca 2017, ani decyzji pozwalającej M. Dworaczykowi na uzupełnienie badań ratowniczych we wrześniu tego roku; a odpowiedzi na prośbę M. Sajkowskiej w notatce z 19 września WKZ zwołał WROZ
21 maja	przedstawiciele Komisji spotkali się w Szczecinie z T. Galińskim (P. Wawrzyniak, J. Wierzbicki) i M. Dworaczykiem (A. Matuszewska, J. Sobieraj, P. Wawrzyniak, J. Wierzbicki)
28 maja	sporządzenie wstępnej wersji sprawozdania z prac Komisji

Załącznik 3

**Spis dokumentów i materiałów fotograficznych zebranych przez Komisję
i umieszczonych na płycie CD (załącznik 4)**

2017-02-14 -- Dziewanowski do ZWKZ.pdf	1 268 815	16.02.2018 10:00
2017-02-14 -- Dziewanowski do ZWKZ (+ komentarz).pdf	484 520	24.01.2018 13:29
2017-04-06 -- Dziewanowski do ZWKZ.pdf	1 656 765	16.02.2018 10:12
2017-04-06 -- Dziewanowski do ZWKZ (+ komentarz).pdf	2 104 203	24.01.2018 13:29
2017-06-01 -- Sajkowska - decyzja zezwalajaca na prowadzenie badan na... .pdf	9 204 373	19.02.2018 12:40
2017-07-04 -- Dziewanowski do ZWKZ.pdf	2 974 469	16.02.2018 10:16
2017-07-04 -- Dziewanowski do ZWKZ (+ komentarz).pdf	11 034 521	24.01.2018 13:29
2017-08-20 -- sprawozdanie wstepne z badan na dzialce 47-35.pdf	442 732	17.02.2018 20:10
2017-09-08 -- NID (Bartosz Skaldawski) do ZWKZ.pdf	515 737	25.01.2018 22:54
2017-09-08 -- SNAP (Hanna Pilcicka-Ciura) do NID.pdf	302 822	25.01.2018 22:54
2017-09-12 -- Sajkowska - notatka sluzbowa.pdf	3 369 516	19.02.2018 12:26
2017-09-19 -- Sajkowska - notatka suzbowa do ZWKZ.pdf	2 551 435	19.02.2018 12:27
2017-09-22 -- Dworaczyk do ZWKZ.pdf	182 530	20.02.2018 09:45
2017-10-07 -- plan stanowiska z rozmieszczeniem obiektow.pdf	284 533	17.02.2018 17:01
2017-10-19 -- SNAP (Hanna Pilcicka-Ciura) do MKiDN.pdf	447 245	25.01.2018 22:54
2017-11-30 -- protokol z posiedzenia WROZ.pdf	5 331 298	24.01.2018 13:29
2017-12-03 -- Dziewanowski do SNAP Szczecin.pdf	1 790 188	16.02.2018 10:19
2018-01-17 -- WUOZ (Tomasz Wolender) do SNAP Szczecin.pdf	726 145	16.02.2018 09:52
2018-02-28 -- Trzcinski - wstepne spostrzezenia.pdf	404 159	28.02.2018 16:18
2018-04-10 -- Wierzbicki do ZWKZ.pdf	438 168	22.05.2018 10:17
2018-05-11 -- ZWKZ do Wierzbicki.pdf	551 388	22.05.2018 10:16
2018-05-16 -- Wierzbicki do ZWKZ.pdf	397 468	23.05.2018 11:21
Ustowo 17 -- KESA.pdf	191 295	25.01.2018 22:50
Ustowo 17 -- lokalizacja stanowiska i inwestycji (mapa 1-10000).pdf	1 017 833	23.05.2018 11:22
Ustowo 17 -- Lokalizacja stanowiska i inwestycji (plan sytuacyjny 1-500).pdf	2 831 465	23.05.2018 11:22

Fotografie wykonane przez Marcina Dziewanowskiego

20314612_1453597544700314_2062877273_o.jpg	645 163	25.01.2018 22:52
20347804_1453597034700365_1197929969_o.jpg	354 664	25.01.2018 22:52
20348114_1453597244700344_1193898064_o.jpg	611 860	25.01.2018 22:52
20348191_1453597158033686_1104745677_o.jpg	450 505	25.01.2018 22:52
20394699_1453597231367012_92640856_o.jpg	599 994	25.01.2018 22:52
20399219_1453597484700320_2023288450_o.jpg	557 224	25.01.2018 22:52
IMG_3843.jpg	3 187 655	25.01.2018 22:52
IMG_3844.jpg	3 289 950	25.01.2018 22:52
IMG_3845.jpg	3 127 103	25.01.2018 22:52
IMG_3846.jpg	4 147 707	25.01.2018 22:52
IMG_3847.jpg	3 936 681	25.01.2018 22:52
IMG_3848.jpg	4 028 734	25.01.2018 22:51
IMG_3849.jpg	3 711 620	25.01.2018 22:51
IMG_3850.jpg	4 256 329	25.01.2018 22:51
IMG_3851.jpg	2 783 465	25.01.2018 22:51
IMG_3852.jpg	3 908 353	25.01.2018 22:51
IMG_3853.jpg	2 880 315	25.01.2018 22:51
IMG_3854.jpg	2 803 328	25.01.2018 22:51
IMG_3855.jpg	4 087 513	25.01.2018 22:51
IMG_3856.jpg	2 782 110	25.01.2018 22:51
IMG_3857.jpg	3 725 116	25.01.2018 22:51
IMG_3858.jpg	3 427 709	25.01.2018 22:51
IMG_3859.jpg	4 401 716	25.01.2018 22:51

IMG_3860.jpg	3 879 960	25.01.2018 22:51
IMG_3861.jpg	3 977 593	25.01.2018 22:51
IMG_3862.jpg	2 497 753	25.01.2018 22:51
IMG_3863.jpg	2 810 008	25.01.2018 22:51
IMG_3864.jpg	3 346 819	25.01.2018 22:51
IMG_3865.jpg	3 261 744	25.01.2018 22:51
IMG_3866.jpg	4 292 047	25.01.2018 22:47
IMG_3867.jpg	4 071 212	25.01.2018 22:47
IMG_3868.jpg	4 210 138	25.01.2018 22:47
IMG_3869.jpg	2 844 062	25.01.2018 22:47
IMG_3870.jpg	2 876 363	25.01.2018 22:47
IMG_3871.jpg	3 132 455	25.01.2018 22:47
IMG_3872.jpg	3 627 845	25.01.2018 22:47
IMG_3873.jpg	2 171 646	25.01.2018 22:47
IMG_3874.jpg	3 392 482	25.01.2018 22:47
IMG_3875.jpg	3 145 784	25.01.2018 22:47
IMG_3876.jpg	3 655 043	25.01.2018 22:47
IMG_3877.jpg	3 373 078	25.01.2018 22:47
IMG_3878.jpg	3 312 261	25.01.2018 22:47
IMG_3879.jpg	3 025 503	25.01.2018 22:47
IMG_3880.jpg	3 018 920	25.01.2018 22:50
IMG_3881.jpg	3 154 773	25.01.2018 22:50
IMG_3882.jpg	3 590 031	25.01.2018 22:50
IMG_3883.jpg	3 517 594	25.01.2018 22:50
IMG_3884.jpg	4 117 780	25.01.2018 22:50
IMG_3885.jpg	3 825 762	25.01.2018 22:50
IMG_3886.jpg	2 965 565	25.01.2018 22:50
IMG_3887.jpg	3 193 433	25.01.2018 22:50

Katalog obiektów Marka Dworaczyka

Katalog obiektów 66-75.doc	45 056	20.08.2017 14:18
Katalog obiektów 66-75-zdjęcia.doc	46 299 648	10.06.2017 14:53
Katalog obiektów 76-85.doc	44 544	20.08.2017 14:20
Katalog obiektów 76-85-zdjęcia.doc	23 096 320	11.06.2017 13:33
Katalog obiektów 86-95.doc	44 544	20.08.2017 14:22
Katalog obiektów 86-95-zdjęcia.doc	59 440 640	13.06.2017 09:45
Katalog obiektów 96-106.doc	42 496	20.08.2017 15:36
Katalog obiektów 96-106-zdjęcia.doc	29 696 512	20.06.2017 20:42
Katalog obiektów 107-116.doc	42 496	20.08.2017 14:24
Katalog obiektów 107-116-zdjęcia.doc	41 148 928	24.06.2017 19:52
Katalog obiektów 117-126.doc	44 032	24.06.2017 21:25
Katalog obiektów 117-126-zdjęcia.doc	27 615 232	24.06.2017 21:25
Katalog obiektów 127-136.doc	37 376	26.06.2017 21:13
Katalog obiektów 127-136-zdjęcia.doc	23 028 736	28.06.2017 21:07
Katalog obiektów 137-146.doc	38 400	04.07.2017 10:48
Katalog obiektów 137-146-zdjęcia.doc	22 860 288	05.07.2017 08:12
Katalog obiektów 147-156.doc	45 056	20.08.2017 14:27
Katalog obiektów 147-156-zdjęcia.doc	22 775 808	04.07.2017 21:38
Katalog obiektów 157-166.doc	44 032	06.07.2017 21:22
Katalog obiektów 157-166-zdjęcia.doc	41 345 536	06.07.2017 21:25
Katalog obiektów 167-176.doc	43 008	08.07.2017 20:26
Katalog obiektów 167-176-zdjęcia.doc	28 320 768	08.07.2017 20:25
Katalog obiektów 177-186.doc	43 008	20.08.2017 14:30
Katalog obiektów 177-186-zdjęcia.doc	22 578 176	08.07.2017 20:10
Katalog obiektów 187-196.doc	39 424	10.07.2017 21:23
Katalog obiektów 187-196-zdjęcia.doc	23 305 728	10.07.2017 21:26
Katalog obiektów 197-206.doc	43 008	09.07.2017 18:40

Katalog obiektów 197-206-zdjęcia.doc	23 280 128	10.07.2017 21:27
Katalog obiektów 207-216.doc	44 544	14.07.2017 21:57
Katalog obiektów 207-216-zdjęcia.doc	22 846 464	14.07.2017 21:30
Katalog obiektów 217-226.doc	45 056	15.07.2017 20:13
Katalog obiektów 217-226-zdjęcia.doc	23 279 104	15.07.2017 20:16
Katalog obiektów 227-236.doc	47 616	17.07.2017 22:33
Katalog obiektów 227-236-zdjęcia.doc	25 302 016	17.07.2017 22:35
Katalog obiektów 237-246.doc	44 032	17.07.2017 22:49
Katalog obiektów 237-246-zdjęcia.doc	23 349 248	17.07.2017 22:56
Katalog obiektów 247-256.doc	40 960	20.07.2017 21:13
Katalog obiektów 247-256-zdjęcia.doc	29 236 224	22.07.2017 20:16
Katalog obiektów 257-266.doc	43 520	22.07.2017 20:40
Katalog obiektów 257-266-zdjęcia.doc	48 590 848	22.07.2017 20:52
Katalog obiektów 267-276.doc	44 032	22.07.2017 21:05
Katalog obiektów 267-276-zdjęcia.doc	23 291 392	22.07.2017 21:07
Katalog obiektów 277-286.doc	45 056	22.07.2017 21:31
Katalog obiektów 277-286-zdjęcia.doc	23 108 096	22.07.2017 21:38
Katalog obiektów 287-296.doc	43 008	24.07.2017 23:13
Katalog obiektów 287-296-zdjęcia.doc	22 948 864	24.07.2017 22:29
Katalog obiektów 297-306.doc	47 616	16.08.2017 19:22
Katalog obiektów 297-306-zdjęcia.doc	22 566 912	23.07.2017 15:25
Katalog obiektów 307-316.doc	38 400	23.07.2017 15:43
Katalog obiektów 307-316-zdjęcia.doc	22 449 664	23.07.2017 15:48
Katalog obiektów 317-326.doc	42 496	24.07.2017 23:10
Katalog obiektów 317-326-zdjęcia.doc	35 743 744	24.07.2017 23:12
Katalog obiektów 327-336.doc	48 640	20.08.2017 14:40
Katalog obiektów 327-336-zdjęcia.doc	22 521 344	14.08.2017 22:15
Katalog obiektów 337-346.doc	48 128	27.07.2017 23:17
Katalog obiektów 337-346-zdjęcia.doc	22 625 792	27.07.2017 23:24
Katalog obiektów 347-356.doc	44 032	27.07.2017 23:47
Katalog obiektów 347-356-zdjęcia.doc	22 489 600	27.07.2017 23:54
Katalog obiektów 357-366.doc	44 032	28.07.2017 22:39
Katalog obiektów 357-366-zdjęcia.doc	22 483 968	28.07.2017 22:43
Katalog obiektów 367-376.doc	45 568	29.07.2017 20:49
Katalog obiektów 367-376-zdjęcia.doc	22 582 272	29.07.2017 20:50
Katalog obiektów 377-386.doc	45 056	15.07.2017 21:05
Katalog obiektów 377-386-zdjęcia.doc	37 173 760	15.07.2017 21:16
Katalog obiektów 387-396.doc	44 544	28.07.2017 23:15
Katalog obiektów 387-396-zdjęcia.doc	62 667 264	28.07.2017 23:18
Katalog obiektów 397-406.doc	46 080	28.07.2017 23:24
Katalog obiektów 397-406-zdjęcia.doc	22 785 536	28.07.2017 23:26
Katalog obiektów 407-416.doc	46 080	28.07.2017 23:29
Katalog obiektów 407-416-zdjęcia.doc	22 587 904	28.07.2017 23:31
Katalog obiektów 417-426.doc	46 080	29.07.2017 21:30
Katalog obiektów 417-426-zdjęcia.doc	22 558 720	29.07.2017 21:38
Katalog obiektów 427-436.doc	47 616	29.07.2017 22:55
Katalog obiektów 427-436-zdjęcia.doc	22 656 512	29.07.2017 22:34
Katalog obiektów 437-446.doc	46 592	29.07.2017 22:55
Katalog obiektów 437-446-zdjęcia.doc	22 546 432	29.07.2017 23:02
Katalog obiektów 447-456.doc	38 912	31.07.2017 18:40
Katalog obiektów 447-456-zdjęcia.doc	22 637 056	31.07.2017 18:44
Katalog obiektów 457-466.doc	46 080	15.08.2017 20:17
Katalog obiektów 457-466-zdjęcia.doc	15 896 064	15.08.2017 20:20
Katalog obiektów 467-476.doc	46 592	15.08.2017 20:24
Katalog obiektów 467-476-zdjęcia.doc	20 725 760	15.08.2017 20:25
Katalog obiektów 477-486.doc	45 568	14.08.2017 21:11
Katalog obiektów 477-486-zdjęcia.doc	23 261 184	14.08.2017 21:20

Katalog obiektów 487-499.doc
Katalog obiektów 487-499-zdjęcia.doc

50 176 18.09.2017 08:35
34 417 664 15.09.2017 19:17